

«Η πανδημία του Covid-19 και η Έκκλησία της Ελλάδος»*

ὕπο
Σεβ. Μητροπολίτου Μεσσηνίας
Χρυσοστόμου Σαββάτου
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

1. Οἱ πρώτοι μῆνες τοῦ 2020 σηματοδοτήθηκαν ἀπό τό παγκόσμιο ξέσπασμα τῆς πανδημίας τοῦ Covid-19, ἡ ὁποία προκάλεσε καθολικό τρόμο καί ἀπελπισία καί ὀδήγησε μέχρι στιγμῆς ἑκατοντάδες χιλιάδες συνανθρώπων μας στόν θάνατο. Παράλληλα πρὸς τή δημόσια ὑγεία, τήν πολιτική, τήν οἰκονομία, τίς ἐμπορικές συναλλαγές, τό πανδημικό κύμα δοκιμάζει τίς διανθρώπινες σχέσεις καί τίς ἀντοχές τοῦ παγκόσμιου πληθυσμοῦ, ἀφοῦ ἀπειλεῖται ἡ ἀσφαλῆς προοπτική τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς μας. Ὁ ἴος Covid-19 εἶναι ἰατρικά ἀστάθμητος, ὅσον ἀφορᾷ τό ποιός μολύνει ἡλικιακά, διασπείρεται ἐκθετικά, μεταλλάσσεται καί πολλαπλασιάζεται γεωμετρικά, γι' αὐτό καί δίκαια ἔχει χαρακτηριστεῖ ὡς ὁ «ἀόρατος ἐχθρός» ἑνός ἰδιότυπου παγκόσμιου πολέμου.

Ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικινδυνότητας αὐτῆς ἐλήφθηκαν πρωτόγνωρα μέτρα, ἀδιανόητα γιά τόν μετανεωτερικό ἄνθρωπο τῆς τρίτης χιλιετίας. Καθολικός ἢ μερικός ἀποκλεισμός (lockdown) γιά μεγάλο χρονικό διάστημα, ἀπομάκρυνση ἀπό τόν ἐργασιακό χῶρο, αὐστηρά μέτρα κυκλοφορίας, ἀτομικῆς καί συλλογικῆς ὑγιεινῆς, ἀναγκαστική κοινωνική ἀπο-στασιοποίηση, ἐκπαίδευση ἐξ ἀποστάσεως, εἶναι μερικά ἀπό τά μέτρα τά ὁποῖα ἐφαρμόζονται σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο, ὥστε νά ἀποτραποῦν εἴτε νά περιοριστοῦν, ἄλλοτε μέ μεγαλύτερη ἀποτελεσματικότητα καί ἄλλοτε μέ μικρότερη, οἱ συνέπειες τῆς

* Ὁμιλία στό VI Οἰκονομικό Φόρουμ τῶν Δελφῶν (Ζάππειο Μέγαρον, Ἀθήνα, 10-15 Μαΐου 2021).

θανατηφόρας διασποράς του ιού. Ο μεγάλος αριθμός νεκρών συνανθρώπων μας αποτελεί τραγική πραγματικότητα και όχι απλώς μία διαπίστωση, ενώ η επιστημονική πρόβλεψη ότι τό 40% του παγκοσμίου πληθυσμού των 7,6 δισεκατομμυρίων ανθρώπων θα ασθενήσει δεν είναι μία απολογιστική εκτίμηση αλλά μία τραγικότητα¹.

Η κρίση την οποία προκάλεσε η πανδημία του Covid-19 δεν είναι ένα θεωρητικό κατασκεύασμα αλλά μία πραγματικότητα, στην οποία η παγκοσμιοποίηση βρήκε την απόλυτη έκφρασή της στο επίπεδο της κοινωνίας και της ζωής.

Μέ την πανδημία του Covid-19 εργαλειοποιήθηκε η ίδια η κρίση, ως γεγονός κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό, και δοκιμάστηκε η πίστη μας, όχι ως προς τό όμολογιακό της περιεχόμενο, αλλά ως προς εκείνο τό στοιχείο πού δίνει πληρότητα στη συλλογιστική μας², εμπιστοσύνη και έλπίδα στις σχέσεις μας μέ τόν Θεό και τούς συνανθρώπους μας.

Η κοινωνική και οικονομική αυτή κρίση εργαλειοποιήθηκε όμως και από τόν δημαγωγικό λαϊκισμό, την συνωμοσιολογία, τις θρησκοληπτικές και μεταφυσικές παρερμηνείες, οί όποιες είχαν πολλές φορές όλέθρια και άρνητικά αποτελέσματα ως προς την διασπορά του Covid-19 και τις συνέπειες της. Οί όπαδοί των δημαγωγίων αυτών διεκδικούσαν την άποδοχή και μόνο του σεβασμού των αντίλήψεών τους. Η έναντίωση στη χρήση της μάσκας και του έμβολιασμού, ή μή άποδοχή οίουδήποτε προστατευτικού μέτρου θεωρούσαν ότι συνιστούσε έκχώρηση άτομικών έλευθεριών και δικαιωμάτων, παραθεωρώντας όμως ότι ό ίδιος ό Covid-19 καταστρέφει πρώτιστα και άποκλειστικά τό ίδιο τό άτομο και την ζωή του. Φτάσαμε μάλιστα σέ σημείο, ώστε

¹.Πρβλ. Ν. Χρηστάκη, «Τό 40% του πλανήτη θα άρρωστήσει από κορωνοϊό».

πολλές φορές ή άνοχή πρός όλους αυτους νά έρμηνεύεται ως κατάσταση άπαγόρευσης στον εύφυη νά σκέπτεται, γιά νά μήν ταπεινωθουν δηθεν τά αισθήματα και τά δικαιώματα των παραπάνω άνοήτων!!!

Τό άποτέλεσμα ήταν όλες αυτές οί κοινωνικές, πολιτικές και παρεκκλησιαστικές ομάδες νά όδηγήσουν σε μία έσωστρέφεια την κοινωνία των πολιτων, νά δημιουργήσουν έναν άρνητισμό και οί θεσμοί νά επικρίνονται και νά οδηγούνται σε μία άτολμία ως πρός τή λήψη δυναμικών αποφάσεων και μέτρων.

2. Στο πλαίσιο αυτής της πανδημίας, μέ τις πρωτόγνωρες και δυσοίωνες καταστάσεις, κλήθηκε και ή ποιμαίνουσα Έκκλησία της Ελλάδος νά διαδραματίσει τον δικό της ρόλο.

Θά πρέπει, καταρχάς, νά όμολογήσουμε ότι και ή Έκκλησία, όπως και κάθε άλλος φορέας και θεσμός στην Πατρίδα μας, βρέθηκε άπροετοίμαστη γιά μία άποτελεσματική και έγκαιρη αντιμετώπιση, προσπάθησε όμως, στηριζόμενη στη διδασκαλία και στην ζωσα παράδοσή Της, νά υποδείξει μέ νηφαλιότητα λύσεις και μέτρα, τά όποια θά ενίσχυαν τους πιστους, προσφέροντας σε κάθε άπογοητευμένο, μετέωρο και δοκιμαζόμενο άνθρωπο τό μήνυμα της έλπίδας και της έμπιστοσύνης στον άγωνά πρός επιβίωση και σε ό,τι θά άφοροῦσε στην διασφάλιση του πολυτιμου αγαθου της υγείας.

Πολλές φορές, μάλιστα κατά την πρώτη φάση της πανδημίας, ή Έκκλησία της Ελλάδος ήρθε αντιμετώπη μέ τό πρωτόγνωρα εξέλισσόμενο γεγονός της πανδημίας και τις ραγδαίες και επικίνδυνες επιπτώσεις που επέφερε στη ζωή του ποιμνίου της, γι' αυτό και υπέδειξε μέ συνοδικές αποφάσεις ευαίσθητα άντανακλαστικά έναντι ενός

κινδύνου, ό όποϊος δέν κάνει διακρίσεις ήλικίας, φύλου, κοινωνικῆς ἢ οικονομικῆς θέσης, οὔτε έπιτρέπει άδικαιολόγητη χρονοτριβή.

Γιά τήν Έκκλησία τῆς Ελλάδος τό ζήτημα τῆς πανδημίας δέν θέμα ήθικῆς συμπεριφορᾶς οὔτε έπιλογῆς μεταξύ «καλοῦ» καί «κακοῦ». Εἶναι ἕνα γεγονός τό όποϊο άγγίζει τά όρια τῆς ανθρώπινῆς ύπαρξης, γι' αυτό καί στό έρώτημα ζωή ἢ θάνατος δόθηκε μία γρήγορη άποτελεσματική καί μονοσήμαντη άπάντηση, αυτή δηλαδή πού όδηγεῖ στήν κατάργηση τοῦ θανάτου καί στή διατήρηση τῆς ζωῆς. Η θέση αυτή τῆς Έκκλησίας εἶναι μία στάση θεολογική, ή όποία εκφράζει τόν σεβασμό στή μοναδικότητα τῆς ζωῆς, καί όδηγεῖ τόν καθένα στήν επίγνωσι καί συνειδητοποίηση τοῦ πόσο ευάλωτος εἶναι.

Κατά συνέπεια, τό θέμα τῆς πανδημίας γιά τήν Έκκλησία ἦταν κατ' έξοχήν ζήτημα ποιμαντικό ως πρός τήν διαχείρισή του καί ανθρωπολογικό ως πρός τήν θεώρησή του. Έπειδή ή συμβολή τῆς Έκκλησίας στή διατήρηση τῆς ζωῆς καί στήν προστασία τῆς υγείας άποτελεῖ στοιχεῖο ταυτοτικό, προσδιορισμένο άπό τήν κανονική παράδοση, τήν πατερική διδασκαλία καί τό περιεχόμενο τῆς πίστεως Της, γι' αυτό προσφέρει μέ κάθε μέτρο ώστε νά συμβάλλει καί Αυτή στήν προστασία τῆς ανθρώπινῆς ζωῆς καί στή διατήρηση τῆς υγείας, σωματικῆς καί πνευματικῆς.

Πρός αυτόν τόν ύψηλό σκοπό ἦταν άπαραίτητη ή συνεργασία Έκκλησίας καί Πολιτείας, στό πλαίσιο τῆς συναλληλίας καί τῶν διακριτῶν ρόλων. Τά μέτρα τά όποια έλήφθησαν δέν ἦταν άφηρημένα οὔτε γενικά άλλά συγκεκριμένα καί έξειδικευμένα. Προέκυπταν άπό τό συνεχῆ διάλογο μεταξύ Έκκλησίας καί Κυβέρνησης καί κινούνταν στό πλαίσιο τῆς ἰσονομίας καί τῆς όμοταξίας, προκειμένου νά προστατευθεῖ

τό αγαθό τῆς ζωῆς, ὡς ὑποκειμενικό δικαίωμα γιά τόν κάθε πολίτη ἀλλά καί τῆς δημόσιας υγείας ὡς συλλογικό ἔννομο αγαθό γιά τήν ἴδια τήν κοινωνία.

Ἡ συνεργασία αὐτή τῆς Ἐκκλησίας διασφαλίστηκε στό πλαίσιο τῆς κανονικῆς παράδοσής Της, μέ τήν κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογή τῶν ἱερῶν κανόνων 74 καί 88 τῆς Πενθέκτης καί 28 τῆς Λαοδικείας, ὅπου ἔναντι ἑνός πραγματικοῦ κινδύνου, ὅπως ἐν προκειμένῳ τῆς ἀπειλῆς τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπό τόν Covid-19, προτανεύει ἡ ἀνεκτίμητη ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καί προτείνει ἡ προστασία της, *«ὥστε διά πάντων προτιμητέαν ἡγεῖσθαι τήν τοῦ ἀνθρώπου σωτηρίαν τε καί ἀπάθειαν»*. Μέ βάση τόν κανόνα 88 τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου μάλιστα ἐπιβεβαιώνεται ὅτι τό δικαίωμα γιά ζωή καί ἡ προστασία τῆς υγείας ἔχει μία αὐξημένη βαρύτητα γι' αὐτό καί ὑποδεικνύει λύσεις οἱ ὁποῖες ἐκφράζουν μία ἀπόλυτα ἐνεργητική καί εὐεργετική προστασία ὡς πρὸς τή σωτηρία τῆς ζωῆς καί τῆς υγείας τῶν ἀνθρώπων.

Ὑπ' αὐτό τό ἀνθρωπολογικό πλαίσιο ἀξιολογούμενες οἱ θέσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐκφράζουν μία ὑπεύθυνη ποιμαντική στάση ἔναντι τοῦ φαινομένου τῆς πανδημίας: σεβασμός δηλαδή στό πολύτιμο αγαθό τῆς ζωῆς χωρίς νά παραβλέπεται συγχρόνως ἡ φθορά ἀπό τήν ἀσθένεια καί χωρίς νά ὑποτιμᾶται ὅ,τι ἔχει νά κάνει μέ τήν ἀκεραιότητα καί τήν υγεία τῶν ἀνθρώπων. Πρὸς τοῦτο ἡ τήρηση ὅλων τῶν ὑποδεικνυόμενων μέτρων ἀπό τίς ὑγειονομικές ἐπιτροπές τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων υἱοθετήθηκαν καί ἐφαρμόστηκαν ἀπόλυτα. Χαρακτηριστική τέλος εἶναι ἡ διατυπωμένη θέση τῆς Ἐκκλησίας καί ἔναντι τῆς ἀναγκαιότητας τοῦ ἐμβολιασμοῦ. Κατέδειξε ὅτι ὁ

έμβολιασμός είναι έκφραση αγάπης και αποδοχής προς τον συνάνθρωπο και έπιταγή την όποία ύπαγορεύει τό χριστιανικό ήθος, χωρίς νά συνιστά έλλειψη σεβασμού στην έλευθερία του άτομου.

3. Η συμβολή της Έκκλησίας της Ελλάδος έναντι του φαινομένου της πανδημίας δέν εξαντλείται όμως μόνο ως προς την λήψη και εφαρμογή των ένδεικνυόμενων μέσων για την αποτροπή διάδοσης του Covid-19. Θεωρώ, ότι θά καταστεί περισσότερο σημαντική και στην μετά-covid εποχή, όπου θά έχει διαμορφωθεί μία άλλη μορφή κοινωνίας, ή όποία θά εκφράζει, όπως φαίνεται, μία άλλη αλήθεια, και όχι μία άπλή ιδέα και έξυπνότητα ιδιοτελών στόχων. Αυτή ή «μετα-αλήθεια», όπως την χαρακτηρίζουν ήδη, θά έπιτείνει τίς ανισότητες, οί όποιες άνεδείχθηκαν και θά αναδειχθούν έξ αιτίας της πανδημίας. Θά όδηγήσει σε κοινωνικές εκρήξεις, μέ όδυνηρό αποτέλεσμα την μεταλλαγή της σχέσης μέ τούς άλλους σε άπειλή για την ύπαρξη, ενώ ή παρατεταμένη περίοδος φυσικής απόστασης, απομάκρυνσης και απομόνωσης θά όδηγήσει σε έπιβολή της άτομικής έλευθερίας έναντι των άλλων, μέ χαρακτηριστικό τό κοινωνικό φαινόμενο του «δικαιωματισμού».

Όλα αυτά έχουν ως συνέπεια τή δημιουργία ενός νέου μοντέλου κοινωνίας, την «μετα-πανδημική» κοινωνία, μέ ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, την έντονη έπιβολή του άτομικού δικαιώματος. Μέ τον τρόπο αυτό τό ουσιαστικότερο και βαθύτερο περιεχόμενο του ανθρώπινου δικαιώματος, ως έκφραση λειτουργικής σχέσης και σε αναφορά προς τό συλλογικό γίνεσθαι, παραμορφώνεται άπόλυτα σε άτομικό και από δικαίωμα προς έλευθερία εκφυλίζεται σε δικαίωμα προς άσυδοσία.

Τέλος, ό άπομονωτισμός τής περιόδου τής πανδημίας τείνει νά γίνει πρότυπο ζωής και ή κοινωνία ως σχέση νά αντικατασταθεϊ από τήν άτομοκεντρικότητα.

Σέ αυτό τό κομβικό για τήν έξελικτική πορεία τών κοινωνιών όρόσημο, θεωρώ, ότι ή Όρθόδοξη Έκκλησία μέ διάκριση και τήν «μετ' έπιστήμης» ποιμαντική της θά κληθεϊ άμεσα νά έπαναπροβάλλει, μέ βάση τήν παράδοσή της και τήν λειτουργική της έμπειρία, πρότυπα, αρχές και μέσα, προκειμένου στό νέο αυτό «μετα-πανδημικό» μοντέλο κοινωνίας, νά νοηματοδοτηθοῦν και πάλι οί διαπροσωπικές και οί ανθρώπινες σχέσεις.

Θά κληθεϊ ή Έκκλησία νά ενισχύσει τήν άλληλεγγύη, μεταξύ τών ανθρώπων, όχι μόνο στό επίπεδο τών κοινωνικών παροχών και τής φιλανθρωπίας, αλλά και στή βάση ένδυνάμωσης τής έμπιστοσύνης προς τόν άλλον, τής άποδοχής του άλλου μέσα από τό σεβασμό και τήν θυσία και στό πεδίο τής όλιστικής προσφορᾶς προς τόν άλλον. Νά δώσει όραμα, δύναμη και προοπτική μέλλοντος, ώστε ό συνάνθρωπος νά βλέπει μέ αισιοδοξία και μέ έλπίδα τήν προοπτική τής ζωής, ή όποία διαχρονικά φέρει τά στίγματα του άγχους, του φόβου και του πόνου.

Η Έκκλησία πρέπει νά δώσει στον άνθρωπο τής «μετα-πανδημικής» έποχής τά κριτήρια εκείνα μέ τά όποια θά κατανοήσει ότι ή πρόοδος και ή ζωή δέν σχετίζονται αποκλειστικά και μόνο μέ τήν αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου, τήν οικονομική ανάπτυξη ή τήν κοινωνική καταξίωση. Αυτά ή κρίση τά έχει καταστήσει αδύναμα έναντι του όντολογικού διλήμματος «ζωή ή θάνατος»; Πρέπει νά του ύποδείξει τον τρόπο εκείνο που θά νοηματοδοτήσει τό περιεχόμενο του ανθρωπισμού του, όχι ως ένα κοινωνιολογικό κίνημα ή μία ιδεολογία,

ἀλλά ως γεγονός ύπαρξιακῆς σχέσης ὅπου ὁ ἄλλος, «ὁ ἀδελφός μου εἶναι ἡ ζωή μου» καί «ὁ Παράδεισός μου», καί ὄχι ἡ «κόλασή μου», ὅπως λανθασμένα διατείνεται ἡ σύγχρονη ύπαρξιακή φιλοσοφία καί ἀντιλαμβάνεται ἡ μετα-νεωτερικότητα στή βάση ἑνός ιδεολογοποιημένου ἀνθρωπισμοῦ ἀτομικῆς εὐδαιμονίας.

Ἡ πανδημία τοῦ Covid-19 θά παρέλθει. Δέν πρέπει ὅμως οἱ πληγές της νά στιγματίσουν τό μέλλον τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, ἀλλά νά ἀποτελέσουν τήν ἀπαρχή γιά μία νέα πραγματικότητα μέ ὄραμα καί προοπτική στό μέλλον.

Βιβλιογραφία: Ἀντωνόπουλος Νεκτάριος (Μητροπολίτης Ἀργολίδος), Ἀπέναντι στόν Covid-19 μέ εὐθύνη. Ποιμαντική παρέμβαση, Ναύπλιον 2020. Γονιδάκης Φραγκῖσκος, Ἡ μοναξιά τῆς πανδημίας, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2020. Καιρός τοῦ ποιῆσαι. Ἡ Ὁρθοδοξία ἐνώπιον τῆς πανδημίας τοῦ κορωνοϊοῦ. Συλλογικό ἔργο, Ἐκδοτική Δημητριάδος (ἐπιμ. Ν. Ἀσπρούλης-Nathaniel Wood), Βόλος 2020. Κουκουρίδης Ἀνθιμος (Μητροπολίτης Ἀλεξανδρουπόλεως), Ἡ θέση καί ὁ ρόλος τῶν Ὁρθοδόξων Ἐπισκόπων (μέχρι καί τήν πανδημία τοῦ κορωνοϊοῦ), Ἀλεξανδρούπολη 2020, σελ. 13-18. Ὁρθόδοξη Ἀκαδημία Κρήτης, Κοινωνική Κρίση καί Πανδημία, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2021. Προκόπης Παυλόπουλος, Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ὡς θεμέλιο τοῦ ἀνθρωποκεντρικοῦ χαρακτήρα τοῦ Συντάγματος. Οἱ θεσμικές ἐπιπτώσεις στό πεδίο τῆς Βιοηθικῆς, Ἀθήνα 2019. Τοῦ ἰδίου, Ἡ πανδημία καί «τό ἐμβόλιο» στήν βαριά σκιά τοῦ Ἐπιμιθέα, ἐκδ. Guttenberg, Ἀθήνα 2020. Σαββᾶτος Χρυσόστομος (Μητροπολίτης Μεσσηνίας), Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί ἡ πανδημία τοῦ Covid-19, Καλαμάτα 2020. Σακελλαρίου Ἀλέξανδρος, Θρησκεία καί πανδημία στήν ἐλληνική κοινωνία, Θεσσαλονίκη 2020. Σύναξη (περιοδ.) 156 (Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 2020): Πανδημία. Χρηστάκης Δ. Νικόλας, Τό Βέλος τοῦ Ἀπόλλωνα, ἐκδ. ΚΑΚΤΟΣ, Ἀθήνα 2020. Vasiliadis Petros (ed), The Church in a period of Pandemic. Can the present pandemic crisis become a meaningful storm for renewal in our Churches? CEMES Publications, Salonica 2020.